

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
"УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ"
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Затверджено

на засіданні Вченої ради
економічного факультету УжНУ
Протокол № 8
Декан факультету

_____ проф. В.П. Мікловда

9 вересня 2011 р.

Розглянуто

на засіданні кафедри
економіки, менеджменту та
маркетингу УжНУ
Протокол № 1
Завідувач кафедри

_____ проф. В.П. Мікловда

30 серпня 2011 р.

Ухвалено

на засіданні методкомісії
економічного факультету УжНУ
Протокол № 1
Голова метод комісії

_____ проф. Й.Я. Даньків
2 вересня 2011 р.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

"ЕКОНОМІКА І ПІДПРИЄМНИЦТВО, МЕНЕДЖМЕНТ"

для студентів вищих навчальних закладів
III-IV рівнів акредитації

Галузь знань: 0901 - «Сільське господарство і лісництво»
Напрямок підготовки: 6.090101 – «Агрономія»,
ОКР: Бакалавр

Виконавець: к.е.н., доц. Газуда М.В.

Навчально-методичний комплекс з дисципліни „Економіка і підприємництво, менеджмент” для студентів біологічних спеціальностей (усіх форм навчання), що навчаються за напрямом 6.090101 – «Агрономія» рівень підготовки – бакалавр, спеціальність «Агроном» /Укладач: Газуда М. В.– Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2011. – 33 с.

Укладач:

Газуда Михайло Васильович – кандидат економічних наук, доцент, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Рецензенти:

Даньків Й. Я. – голова методичної комісії, завідувач кафедри обліку та аудиту ДВНЗ «УжНУ», кандидат економічних наук, професор

Ярема В. І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри господарського права ДВНЗ «УжНУ»

Відповідальний за випуск: завідувач кафедри економіки, менеджменту та маркетингу, д.е.н., професор, член-кор. НАН України **Мікловда В.П.**

ЗМІСТ

1.	Основні характеристики дисципліни	4
2.	Вступ	5
3.	Навчально-тематичний план дисципліни	7
4.	Тематика та плани лекцій за програмою змістових модулів	9
5.	Тематика та плани семінарських занять	15
6.	Завдання для самостійної роботи	20
7.	Перелік питань для модульного контролю	24
8.	Перелік питань для підготовки до заліку	27
9.	Критерії оцінювання знань та підсумкового контролю	29
10.	Список рекомендованої літератури	31

1. Основні характеристики дисципліни
«Економіка і підприємництво, менеджмент»

Напрямок підготовки 6.090101 “Агрономія”

Спеціальність «Агроном»

Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр

Нормативна чи вибіркова нормативна

Семестр шостий

Кількість кредитів ECTS – III

Модулів (розділів, змістових модулів) – 2

Змістових модулів: 2

Загальна кількість годин 90 (год.)

Види навчальної діяльності та види навчальних занять і обсяги їх годин:

Лекції - 30 год.

Практичні - 20 год.

Всього навчальних занять - 25 год.

Самостійна робота - 40 год.

Вид контролю: дві модульні контрольні роботи та залік у другому семестрі.

2. Вступ

В сучасних умовах ринкового господарювання важливим є вивчення основ економіки підприємництва. Розвиток агропромислового виробництва в умовах поглиблення ринкових відносин потребує підготовки фахівців, здатних працювати як у готових господарюючих суб'єктів, так і організувати та вести власний бізнес на селі. З цією метою до навчальних планів підготовки спеціалістів неекономічних напрямів пропонується включати за вибором навчального закладу дисципліну „Економіка і підприємництво, менеджмент”. При цьому важливим є урахуванням нових підходів стосовно підготовки бакалаврів нової формації, що глибоко розуміють теорію ринкової економіки та вміють ефективно використовувати отримані знання на практиці.

Курс „ *Економіка і підприємництво, менеджмент*” дає змогу успішно розібратися в складних питаннях ринкової економіки, зрозуміти сутність трансформаційних процесів, що відбуваються нині в державі, усвідомити важливість раціонального використання природних ресурсів і ефективного розвитку господарського комплексу країни, в тому числі агропромислового виробництва.

Мета курсу полягає у забезпеченні освоєння засад ринкових відносин шляхом вивчення наукових основ аграрного господарювання, зокрем формування у майбутніх агрономів системи спеціальних знань і практичних навичок аналізу та планування показників господарсько-виробничої діяльності підприємства з урахуванням чинників зовнішнього та внутрішнього середовища його функціонування.

Завдання дисципліни передбачає теоретичну та практичну підготовку студентів для вирішення конкретних завдань діяльності аграрного підприємства в умовах ринку, зокрема:

- вивчення теорії та методологічних засад засвоєння практичних навичок управління підприємством у конкурентному середовищі;
- формування вмінь ефективного використання ресурсного і виробничо-господарського потенціалу;
- забезпечення розширеного самовідтворення на основі інвестиційно-інноваційної моделі розвитку;
- визначення поняття «стратегія розвитку аграрного підприємства» і «тактика її здійснення»;
- окреслення цільових характеристик діяльності підприємства на ринку;
- формування програми виробництва продукції та її реалізації, ресурсного забезпечення виробничої програми;
- визначення складових ресурсного потенціалу аграрного підприємства та пошук шляхів його ефективного використання;
- розробка і оцінювання господарського рішення;
- визначення понять: поточні витрати підприємства; собівартість продукції;

- собівартість видів продукції; склад поточних витрат; вивчення методів та прийомів аналізу; планування витрат підприємства;
- визначення поняття механізму формування та використання доходів і прибутків сільськогосподарського підприємства від різних напрямів його діяльності (виробничої, комерційної, зовнішньоекономічної, фінансової, інвестиційної та ін.);
- оцінка ефективності господарської діяльності та пошук шляхів її підвищення;
- оцінка конкурентоспроможності аграрного підприємства та його рослинницької продукції.

Для вирішення цих завдань необхідно насамперед сформувати кадри, які спроможні:

- мислити економічними і регіональними категоріями,
- підбирати відповідну систему критеріїв і показників для економічного аналізу, узагальнення тенденцій агропромислового розвитку,
- науково обґрунтовувати стратегію і тактику розвитку аграрного виробництва.

Предмет дисципліни “Економіка і підприємництво, менеджмент” – закономірності функціонування і розвитку підприємництва в ринкових умовах.

По завершенню вивчення дисципліни студенти **повинні**:

- **знати**: основні поняття, категорії та практичний інструментарій предмету, види підприємницької діяльності та її особливості, економічні основи функціонування підприємств в умовах ринку, основні стадії прийняття управлінських рішень, чинники, які впливають на ефективність роботи підприємств, показники оцінки результативності діяльності, шляхи раціонального використання ресурсів;
- **вміти**: визначити перспективні види бізнесової діяльності, виконувати економічні розрахунки, проводити аналіз використання ресурсів, ефективно проводити параметри удосконалення структур управління, оцінювати діяльність підприємства з економічної точки зору, вишукувати резерви підвищення ефективності діяльності підприємства.

3. Навчально-тематичний план дисципліни «Економіка і підприємництво, менеджмент»

Тематичний план вивчення навчальної дисципліни студентами денної та заочної форм навчання представлено у табл. 1. Нормативний час вивчення навчальної дисципліни - 90 годин (3 кредити). Ця кількість годин розділяється між формами навчального процесу залежно від його режиму (форми навчання).

Як видно з тематичних планів навчальної дисципліни (табл. 1) основними формами її вивчення є:

- лекції;
- практичні заняття;
- самостійна робота.

На лекціях розглядаються теми або окремі їх питання, які є досить складними за змістом, неповно та несистемно висвітлені в літературі, передусім навчальній.

Вивчення матеріалу дисципліни базується на навчальних посібниках, науково-практичних журналах, чинних законодавчих актах, нормативно-правових документах, електронному ресурсі.

Паралельно з лекціями проводяться аудиторні, позааудиторні, практичні заняття, застосовуються активні методи навчання і сучасні ПЕОМ, проводиться індивідуальна робота із студентами, а також самостійна робота студентів.

**Навчально-тематичний план курсу «Економіка, підприємництво,
менеджмент»**

№ п/ п	Назва теми	Форми навчання							
		денна				заочна			
		Всього годин	у тому числі			Всього годин	у тому числі		
			Лекції	Практичні заняття	СРС		Лекції	Практичні заняття	СРС
Змістовний модуль 1.									
Підприємство в умовах ринкового господарювання									
1.	Предмет, метод і завдання дисципліни	2	2						
2.	Сутність і механізм функціонування ринкової економіки	8	2	2	4	6	2		4
3.	Місце сільського господарства в економіці держави, його особливості і стан розвитку	2	2			6	2		4
4.	Підприємство в умовах ринкової економіки	2	2			4			4
5.	Механізм функціонування аграрного ринку	8	2	2	4	6	2		4
6.	Земельні ресурси та ефективність їх використання	2	2			4			4
7.	Персонал аграрних підприємств і продуктивність праці	2	2			4			4
8.	Матеріально-технічна база аграрних підприємств, стан її розвитку	2	2			4			4
Змістовний модуль 2.									
Підприємництво і менеджмент в аграрному виробництві.									
9.	Соціально-економічні основи підприємництва.	2	2			4			4
10.	Малий бізнес в аграрному виробництві	8	2	2	4	6	2		4
11.	Приватна власність на засоби виробництва і землю, основа розвитку підприємництва на селі	2	2			6	2		4
12.	Організаційно-правові форми господарської діяльності в агробізнесі	4	2	2		4			4
13.	Особисті якості підприємця та культура бізнесу	2	2			6	2		4
14.	Бізнес-планування в підприємстві	2	2			4			4
15.	Менеджмент аграрних підприємств	8	2	2	4	6	2		4
<i>Додаткові теми для самостійного опрацювання</i>									
16.	Структура аграрного виробництва	6		2	4	4			4
17.	Ринок землі	6		2	4	4			4
18.	Державне регулювання аграрного ринку	6		2	4	4			4
19.	Організація сільськогосподарського виробництва	6		2	4	4			4
20.	Інноваційний розвиток аграрного сектора.	5		1	4	2			2
21.	Стратегія розвитку аграрного сектора.	5		1	4	2			2
	Всього годин:	90	30	20	40	90	14	-	76

4. Тематика та плани лекцій за програмою змістових модулів

Змістовних модуль 1.

Підприємство в сучасній системі господарювання

Тема 1. Предмет, метод і завдання дисципліни «Економіка і підприємництво, менеджмент».

- 1.1. Предмет і об'єкт курсу «Економіка і підприємництво, менеджмент».
- 1.2. Методи науки і прийоми дослідження.
- 1.3. Завдання курсу.

Сутність понять «економіка», «економічні відносини», «економіка держави», «підприємництво», «менеджмент». Предмет дисципліни «Економіка і підприємництво, менеджмент». Об'єкт вивчення дисципліни. Наукові методи дослідження в процесі вивчення дисципліни. Методологія, методи і методика дослідження. Традиційні й новаційні методи дослідження. Дисципліна «Економіка і підприємництво, менеджмент» у системі економічних і природничих наук. Мета і завдання курсу.

Тема 2. Сутність і механізм функціонування ринкової економіки

- 2.1. Основні поняття ринкової економіки.
- 2.2. Механізм функціонування ринку.
- 2.3. Типи економічних систем.

Сутність поняття «ринкова економіка». Виробнича і невиробнича сфери. Економічні показники розвитку економіки. Цикли відтворення: виробництво, розподіл, обмін і споживання. Просте, розширене і звужене відтворення. Ринковий механізм функціонування економіки. Модель змішаної ринкової економіки. Типи економічних систем. Сутність поняття економічна система. Командно-адміністративна економіка. Нецивілізована, або тіньова економіка. Латентна економіка. Необхідні умови існування ринку. Кон'юнктура ринку. Теорії ринку: класична; кейнсіанська; монетаристська, або неокласична; теорія синтезу.

Тема 3. Місце сільського господарства в економіці держави, його особливості і стан розвитку.

- 3.1. Роль і місце сільського господарства в економіці держави.
- 3.2. Особливості сільського господарства.
- 3.3. Причини аграрної кризи в 90-рр. ХХ ст. та форми її прояву.
- 3.4. Стан розвитку сільського господарства наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.

Необхідність розвитку сільського господарства для населення країни. Частка сільського господарства у валовому внутрішньому продукті держави (ВВП). Сільське господарства в умовах ринкового господарювання. Експортний потенціал аграрної сфери країни. Особливості розвитку сільськогосподарського виробництва в умовах ринкової економіки. Об'єктивні та суб'єктивні причини аграрної кризи 90-х рр. ХХ ст. «Петля» аграрної кризи. Форми прояву аграрної кризи. Особливості розвитку сільського господарства країни наприкінці ХХ і на початку ХХІ ст.

Тема 4. Підприємство в умовах ринкової економіки.

- 4.1. Підприємство, його роль і умови ефективної роботи в ринковій економіці.
- 4.2. Складові ланки підприємств та їх взаємодія.
- 4.3. Види підприємств та їх об'єднань.

Сутність поняття підприємства, як суб'єкта господарювання. Сільськогосподарське (аграрне) підприємство. Функціонування підприємства в умовах конкуренції. Складові ланки підприємства. Виробничий процес і управління ним на підприємстві. Кадровий персонал підприємства. Інноваційна ланка підприємства. Фінансова складова розвитку підприємства. Прибуток, як основна мета діяльності підприємства. Види підприємств та їх об'єднань. Приватне і колективне підприємство. Господарське товариство. Підприємство, засноване на власності об'єднання громадян. Комунальне і державне підприємство. Спільне підприємство. Фермерські господарства. Господарства населення. Сільськогосподарські виробничі та обслуговуючі кооперативи. Сільськогосподарські акціонерні товариства закритого і відкритого типів. Науково-дослідні станції аграрного спрямування. Об'єднання підприємств: асоціації, корпорації, консорціуми, концерни та ін.

Тема 5. Механізм функціонування аграрного ринку.

- 5.1. Поняття аграрного ринку
- 5.2. Попит і пропозиція на сільськогосподарську продукцію в умовах ринку.
- 5.3. Цінова еластичність попиту на сільськогосподарську продукцію.
- 5.4. Ціна на сільськогосподарську продукцію

Умови функціонування аграрного ринку. Структура аграрного ринку. Особливості аграрного ринку. Попит і пропозиція на ринку сільськогосподарської продукції. Зміна ціни: її вплив на попит і пропозицію. Цінова еластичність попиту. Три групи товарів за рівнем цінової еластичності. Ступінь еластичності попиту на товари. Коефіцієнт еластичності. Аспекти сільськогосподарських проблем довгострокового періоду. Залежність доходів виробників сільськогосподарської продукції від обсягу її виробництва в умовах дефіциту. Особливості зниження доходів аграрних підприємств при державному стримуванні цін в умовах дефіциту продукції і виникнення ажіотажного попиту.

Тема 6. Земельні ресурси та ефективність їх використання.

- 6.1. Земля – головний засіб виробництва в сільському господарстві.
- 6.2. Земельний кадастр і грошова оцінка землі.
- 6.3. Поняття ринку землі.
- 6.4. Інтенсивність та ефективність використання земельних ресурсів.

Земля, як головний засіб сільськогосподарського виробництва. Види родючості земель. Структура сільськогосподарських угідь. Земельний кодекс України. Земельний кадастр. Кадастрове зонування. Кадастрові зйомки. Облік якості землі. Бонітування або якісна оцінка землі. Економічна оцінка землі. Нормативна, експертна та грошова оцінка землі. Плата за землю сільськогосподарського призначення. Орендні земельні відносини. Поняття ринку землі. Сутність поняття «економічна рента». Ціна землі. Рівень інтенсивності використання земельних ресурсів. Економічна ефективність використання землі. Система натуральних і вартісних показників використання земель.

Тема 7. Персонал аграрних підприємств і продуктивність праці.

- 7.1. Персонал аграрних підприємств і його класифікація.
- 7.2. Трудовий потенціал аграрного підприємства.
- 7.3. Поняття продуктивності праці і методика її визначення в сільському господарстві.

Персонал аграрних підприємств. Професійний і кваліфікаційний склад працівників. Кадрова структура. Категорії працівників: постійні, тимчасові, сезонні. Сутність показника «середньооблікова кількість працівників». Забезпеченість аграрних підприємств персоналом. Абсолютна кількість і відносне співвідношення міського і сільського населення України. Сутність поняття «продуктивність праці». Система показників продуктивності праці.

Тема 8. Матеріально-технічна база аграрних підприємств і стан її розвитку.

- 8.1. Функціональна роль матеріально-технічної бази основних виробничих засобів аграрних підприємств.
- 8.2. Економічні підходи щодо оновлення технічної бази аграрних підприємств.
- 8.3. Виробничі будівлі та споруди й ефективність їх використання.

Поняття і особливості матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Складові матеріально-технічної бази. Речові і структурні особливості матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Механізація і автоматизація сільськогосподарського виробництва - одна із складових частин матеріально-технічної бази. Стадії розвитку механізації сільськогосподарського виробництва. Основний капітал (основні засоби) як важливий складовий елемент продуктивних сил аграрної сфери. Групи засобів праці за цільовим призначенням. Енергозабезпеченість виробництва. Енергоозброєність праці. Енергоємність виробництва. Дві альтернативи: купівля нової чи потриманої техніки, придбання техніки або її оренда. Переваги і витрати від купівлі (придбання) нової техніки (обладнання), або потриманої техніки (обладнання). Виробничі будівлі та споруди, як важливий матеріально-речовий елемент основних виробничих засобів.

Змістовний модуль 2.

Підприємництво і менеджмент в аграрному виробництві.

Тема 9. Соціально-економічні основи підприємництва.

- 9.1. Сутність підприємництва та його економічна основа.
- 9.2. Особливості підприємницької діяльності в аграрному секторі.
- 9.3. Середовище підприємництва.
- 9.4. Менеджер і підприємець.

Сутність підприємництва та його економічна основа. Поняття «підприємництво» в аграрному секторі економіки. Особливості підприємницької діяльності в аграрному секторі. Формування підприємницького середовища в аграрній сфері. Соціально-культурне середовище. Технічне середовище. Відмінність між поняттями "менеджер" і "підприємець". Підприємницький менеджмент, як двоєдина функція.

Тема 10. Малий бізнес в аграрному виробництві.

- 10.1. Загальні поняття й особливості агробізнесу.
- 10.2. Малий бізнес в аграрному виробництві.
- 10.3. Методи та засоби управління малим бізнесом.

Малий бізнес в аграрному виробництві. Організація малого бізнесу. Суб'єкти малого бізнесу. Форми розвитку малого агробізнесу. Фактори впливу на розвиток аграрної сфери. Екзогенні (зовнішні) і ендогенні (внутрішні) фактори впливу на розвиток сільськогосподарського виробництва. Методи та засоби управління малим бізнесом. Класифікація управління. Державні методи управління агробізнесом.

Тема 11. Приватна власність на засоби виробництва і землю, основа розвитку підприємництва на селі.

- 11.1. Форми власності в агропромисловому комплексі України.
- 11.2. Реорганізація і реформування сільськогосподарських підприємств.
- 11.3. Особливості господарювання на власних і орендованих землях.

Власність, як сукупність економічних, правових, політичних, соціальних і психологічних відносин. Приватна власність на землю та інші засоби виробництва. Товаровиробник-власник як суб'єкт аграрних відносин. Основні напрями формування приватної власності на землю і майно. Реорганізація і реформування аграрних підприємств. Складові процесу реформування аграрних підприємств. Суб'єкти права державної, комунальної, колективної власності на землю. Права, обов'язки та відповідальність власників і користувачів земельних угідь. Особливості господарювання на власних і орендованих землях.

Тема 12. Організаційно-правові форми господарської діяльності в агробізнесі.

- 12.1. Створення організаційних формувань в ринкових умовах господарювання.
- 12.2. Організаційно-правові форми підприємництва.
- 12.3. Об'єднання, як основа створення великого бізнесу.
- 12.4. Індивідуальне підприємництво.

Класифікація організаційних одиниць виробничого підприємства (фірми) за правовими, фінансово-економічними та організаційно-управлінськими ознаками. Партнерство, як організаційна форма виробничого підприємництва. Корпорація (об'єднання, спілка, акціонерна форма власності) з передбаченням колективної власності капіталу і зосередженням функцій управління підприємством у руках професійних управлінців (менеджерів). Приватне підприємництво. Державне підприємництво. Орендне підприємство. Виробничий кооператив. Господарські, акціонерні, відкриті й закриті товариства. Товариства з обмеженою відповідальністю. Спільне підприємство. Індивідуальне підприємництво: фермерські господарства, селянські господарства, приватне підприємство. Асоціація, як договірне об'єднання. Концерни, консорціуми. Агрофірми. Холдингові компанії.

Тема 13. Особисті якості підприємця та культура бізнесу.

- 13.1. Особисті й суспільні інтереси в підприємницькій діяльності.
- 13.2. Вибір і планування кар'єри в бізнесі.
- 13.3. Етика та культура підприємництва.

Сутність понять "підприємець", "бізнесмен", "культура підприємництва". Особливості вибору і планування кар'єри в бізнесі. Вибір і планування кар'єри в бізнесі. Культура підприємництва, етичні критерії в бізнесі. Культура відносин підприємця власника із співробітниками. Захист інтересів фірми. Задоволення економічних, психологічних та соціальних потреб співробітників. Особисті і суспільні інтереси в підприємницькій діяльності. Досвід США стосовно підготовки кадрів для бізнесу. Визначення власних якостей і здібностей. Зіставлення обраної спеціальності з особистими якостями і здібностями. Освіта і професійна підготовка. Оцінка здатності йти на ризик.

Тема 14. Бізнес-планування в підприємстві.

- 14.1. Сутність, завдання та основне призначення бізнес-плану.
- 14.2. Концепція, функції і мета бізнес-плану.
- 14.3. Технологія складання бізнес-плану.
- 14.4. Структура бізнес-плану.

Сутність поняття "бізнес-план", "планування". Бізнес-план - плановий документ, процес розробки бізнес-плану - один з видів планування. Роль планування і прогнозування в бізнесі. Типи планів і рівні процесів планування: бізнес-план; внутрішньофірмовий (корпоративний) план; план маркетингу; операційні плани і плани з підготовки кадрів для роботи на підприємстві. Вигоди складання бізнес-плану. Цілі, основна мета і завдання бізнес-плану. Функції бізнес-плану. Аналіз внутрішнього середовища. Значення бізнес-плану у ринковій системі господарювання. Основні методи прогнозування. Підготовка та розробка бізнес-плану. Зміст і структура бізнес - плану. Особливості опрацювання бізнес-плану в сільському господарстві. Розроблення концепції, як важливе бачення майбутнього підприємства.

Тема 15. Менеджмент аграрних підприємств.

- 15.1. Сутність та роль менеджменту в діяльності організації
- 15.2. Сутність управління виробничо-господарською організацією.
- 15.3. Особливості менеджменту за різних організаційно-правових форм агроформувань.

Сутність функцій менеджменту. Загальні функції менеджменту (планування, організація, мотивація, контроль і координування). Конкретні (специфічні) функції менеджменту (матеріально-технічна функція, кадрова функція, маркетингова функція, фінансова функція, бухгалтерська функція, функція безпеки, інвестиційно-інноваційна функція та інші). Регламентація функцій менеджменту в нормативно-правових документах сільськогосподарських підприємств (положеннях про підрозділи, посадових інструкції та інше). Сутність методів менеджменту. Роль методів в управлінні виробництвом. Економічні методи менеджменту. Методи прямого економічного впливу (планування виробничо-господарської діяльності, комплексні цільові програми, бізнес-планування, комерційний розрахунок, система внутрішніх економічних регуляторів).

Методи побічного економічного впливу (регіональні та галузеві комплексні цільові програми, система загальнодержавних, регіональних та місцевих економічних регуляторів виробничо-господарської діяльності). Адміністративні методи менеджменту. Організаційно-стабілізуючі форми впливу (регламентування, нормування, інструктування). Розпорядчий вплив (директива, постанова, наказ, розпорядження, резолюція). Соціально-психологічні методи менеджменту. Колектив і особистість у системі управління. Способи створення сприятливого мікроклімату в організації.

5. Тематика та плани семінарських занять

Тема 1. Сутність і механізм функціонування ринкової економіки.

- 1.1. Ринкова економіка : сутність і структура.
- 1.2. Ринкове господарство як невід’ємна складова товарного виробництва.
- 1.3. Основні суб’єкти ринкової економіки.

Перелік питань для дискусії:

1. Який із секторів економіки (ринковий чи бюджетний) кращий? Аргументуйте свою позицію.
2. Дайте "класичне" і "маркетингове" визначення ринку. Що між ними спільного і відмінного?
3. Що таке економічна свобода? В яких формах вона проявляється?
4. У чому полягає специфіка функцій держави в ринковій економіці?
5. Назвіть переваги ринкової економіки, її недоліки і шляхи подолання недоліків ринку.
6. Ринковий характер економічного механізму екологізації економіки.

Література:

1. Базилевич В. Д. Ринкова економіка : основні поняття і категорії : [навч. посіб.] / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – К. : Знання, 2006. – С. 51-59.
2. Економічна теорія : Політекономія : [підручник] / за ред. В. Д. Базилевича. – К. Знання, 2006. – С. 189-213.
3. Дубас Р. Г. Економіка природокористування : [навч. посіб.] / Р. Г. Дубас. – К. : КНТ, 2009. – С. 355-390.
4. Селезньов В. В. Основи ринкової економіки України : [посібник] / В. В. Селезньов. – К. : А.С.К., 2006. – С. 5-38.
5. Черевко Г. В. Державне регулювання економіки в АПК : [навч. посіб.] / Г. В. Черевко. – К. : Знання, 2006. – С. 145-172.

Тема 2. Механізм функціонування аграрного ринку.

- 2.1. Умови функціонування аграрного ринку.
- 2.2. Структура і особливості аграрного ринку.
- 2.3. Попит на ринку сільськогосподарської продукції.

Перелік питань для дискусії:

1. Проблеми продовольчої безпеки України.
2. В чому суть довгострокової фермерської проблеми та її причини?
3. Чому аграрний ринок потребує державного регулювання?
4. Чи потрібний Україні ринок землі?
5. Які позитивні аспекти зарубіжного досвіду державного регулювання аграрних відносин можна використати в Україні?

Література:

1. Майовець Є. Й. Теорія аграрних відносин : [навч. посіб.] / Є. Й. Майовець. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 276 с.
2. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери / О. М. Могильний. – Ужгород : ІВА, 2005. – С.103-189.
3. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : [підручник] / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2002. – С. 34-46.
4. Основи аграрної економіки : [підручник] В. П. Галушко, Гвідо Ван Хуленбрук, О. А. Ковтун та ін. – К. : Вища освіта, 2003. – 110-203.
5. Селезньов В. В. Основи ринкової економіки України : [посібник] / В. В. Селезньов. – К. : А.С.К., 2006. – С. 510-536.
6. Осташко Т. О. Ринкова трансформація аграрного сектора /Т. О. Осташко. – К. : Фенікс, 2003. – С. 130-174.

Тема 3. Малий бізнес в аграрному виробництві

3.1. Природа та критерії малого і середнього бізнесу.

3.2. Малий бізнес у сільському господарстві.

Перелік питань для дискусії:

1. *Аналіз ефективності виробництва продукції в малих формах господарювання.*
2. *Фермерські та селянські господарства – середовище формування середнього класу на селі.*
3. *Державна підтримка розвитку малого бізнесу та його значення в розширенні самозайнятості сільського населення.*
4. *Зарубіжний досвід становлення малого бізнесу на селі.*

Література:

1. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу : [навч. посіб.] / М. М. Ільчук, Т. Д. Іщенко, В. К. Збарський та ін.; за ред. М. М. Ільчука. – К. : Вища освіта, 2002. – С. 71-88.
2. Майовець Є. Й. Теорія аграрних відносин : [навч. посіб.] / Є. Й. Майовець. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 45-78.
3. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах : [підручник] / С. П. Азізов, П.К. Канінський, В. М. Скупий; за ред. проф. С. П. Азізова. – К. : ІАЕ, 2001. – С. 744-759.
4. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : [підручник] / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2002. – С. 47-97.
5. Збарський В. К. Ефективність функціонування фермерських господарств : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. К. Збарський, В. П. Горьовий, А. М. Артеменко; за ред. В. К. Збарського. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 450 с.

Тема 4. Менеджмент аграрних підприємств.

4.1. Загальні функції менеджменту (планування, організація, мотивація, контроль і координування).

4.2. Конкретні (специфічні) функції менеджменту (матеріально-технічна, кадрова, маркетингова, фінансова, бухгалтерська, функція безпеки, інвестиційно-інноваційна та ін.).

4.3. Менеджери та їх роль в організації.

Перелік питань для дискусії:

1. *Основи раціональної організації виробництва в сільськогосподарських підприємствах.*
2. *Планування виробничої і підприємницької діяльності аграрного підприємства.*
3. *Мотивація діяльності в аграрному секторі економіки.*
4. *Взаємозв'язок конкретних і загальних функцій менеджменту.*

Література:

1. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах : [підручник] / С. П. Азізов, П.К. Канінський, В. М. Скупий; за ред. проф. С. П. Азізова. – К. : ІАЕ, 2001. – 834 с.
2. Новіков Б. В. Основи адміністративного менеджменту : [навч. посіб.] / Б. В. Новіков, Г. Ф. Сініок, П. В. Круш. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 560 с.
3. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу : [навч. посіб.] / М. М. Ільчук, Т. Д. Іщенко, В. К. Збарський та ін.; за ред. М. М. Ільчука. – К. : Вища освіта, 2002. – С. 3-24.

Тема 5. Структура аграрного виробництва.

- 5.1. Аграрна структура та її елементи.
- 5.2. Аграрне виробництво громадських господарств.
- 5.3. Селянські господарства.
- 5.4. Фермерські господарства.

Перелік питань для дискусії:

1. *Яка мета та засоби структурних перетворень в Україні в перехідний період?*
2. *Проаналізуйте зарубіжний досвід функціонування колективних господарств.*
3. *Чим зумовлюється необхідність диверсифікації виробництва фермерських господарств. Які можливі моделі такої диверсифікації?*
4. *Які перспективи розвитку фермерських господарств в Україні?*

Література:

1. Майовець Є. Й. Теорія аграрних відносин : [навч. посіб.] / Є. Й. Майовець. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 45-78.
2. Збарський В. К. Ефективність функціонування фермерських господарств : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. К. Збарський, В. П. Горьовий, А. М. Артеменко; за ред. В. К. Збарського. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 450 с.
3. Економіка аграрного сектору : [навч. посіб.] В. К. Збарський, М. А. Лендел, В. І. Мацибора, А. А. Чалий; за ред. чл.-кор. УААН, професора М. А. Лендела. – К. : НУБіПР України, 2009. – С. 5-32.

Тема 6. Ринок землі.

Пропозиція землі та альтернатива її використання.
 Земля, рента, розміщення ділянки та ціна зерна.
 Земельна реформа та розвиток орендних відносин.

Перелік питань для дискусії:

1. *Поліпшення земель та раціональне землекористування.*
2. *Земля: суспільний або приватний ресурс.*
3. *Аграрна реформа і формування приватного землеволодіння.*

Література:

1. Економіка аграрного сектору : [навч. посіб.] В. К. Збарський, М. А. Лендел, В. І. Мацибора, А. А. Чалий; за ред. чл.-кор. УААН, професора М. А. Лендела. – К. : НУБіПР України, 2009. – С. 330-343.
2. Основи аграрної економіки : [підручник] В. П. Галушко, Гвідо Ван Хуленбрук, О. А. Ковтун та ін. – К. : Вища освіта, 2003. – С. 157-185.
3. Економіка сільського господарства : [навч. посіб.] / В. К. Збарський, В. І. Мацибора, А. А. Чалий та ін.; за ред. В. К. Збарського і В. І. Мацибори. – К. : Каравела, 2009. – С. 18-41.

Тема 7. Державне регулювання аграрного сектора

- 7.1. Сутність і методи державного регулювання сільськогосподарського виробництва.
- 7.2. Економічні та історичні передумови державної підтримки сільського господарства.
- 7.3. Державні органи управління в системі аграрної економіки.

Перелік питань для дискусії:

1. *Оцінка ефективності державної підтримки сільського господарства.*
2. *Удосконалення державної підтримки сільського господарства.*
3. *Методи державної підтримки сільського господарства (зарубіжний досвід).*

Література:

1. Економіка аграрного сектору : [навч. посіб.] В. К. Збарський, М. А. Лендел, В. І. Мацибора, А. А. Чалий; за ред. чл.-кор. УААН, професора М. А. Лендела. – К. : НУБіПР України, 2009. – С. 150-183.
2. Черевко Г. В. Державне регулювання економіки в АПК : [навч. посіб.] / Г. В. Черевко. – К. : Знання, 2006. – С. 57-144.
3. Основи аграрної економіки : [підручник] В. П. Галушко, Гвідо Ван Хуленбрук, О. А. Ковтун та ін. – К. : Вища освіта, 2003. – С. 230-278.
4. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : [підручник] / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2002. – С. 591-611.
5. Осташко Т. О. Ринкова трансформація аграрного сектора /Т. О. Осташко. – К. : Фенікс, 2003. – С. 175-210.

Тема 8. Організація сільськогосподарського виробництва.

- 8.1. Основні поняття організації виробництва.
- 8.2. Економія на масштабі виробництва (зростаюча віддача залежно від масштабу виробництва).
- 8.3. Кооперування та агропромислова інтеграція фермерського господарства.

Перелік питань для дискусії:

1. *Недоліки великого виробництва і переваги малого виробництва.*
2. *Зростаюча віддача від масштабу виробництва.*
3. *Постійна віддача від масштабу виробництва.*
4. *Спадна економія на масштабі (спадна віддача залежно від масштабу виробництва).*
5. *Економія на різноманітті (економія в результаті диверсифікації виробництва).*

Література:

1. Основи аграрної економіки : [підручник] В. П. Галушко, Гвідо Ван Хуленбрук, О. А. Ковтун та ін. – К. : Вища освіта, 2003. – С. 72-87.
2. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : [підручник] / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2002. – С. 397-425; 575-590.
3. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах : [підручник] / С. П. Азізов, П. К. Канінський, В. М. Скупий; за ред. проф. С. П. Азізова. – К. : ІАЕ, 2001. – 834 с.
4. Збарський В. К. Ефективність функціонування фермерських господарств : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. К. Збарський, В. П. Горьовий, А. М. Артеменко; за ред. В. К. Збарського. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – С. 341-355.

Тема 9. Інноваційний розвиток аграрного сектора.

- 9.1. Концептуальні основи інноваційного розвитку економіки.
- 9.2. Сутність та особливості інноваційного розвитку аграрного сектора.
- 9.3. Основи етапи і зміст інноваційного процесу в аграрному секторі.

Перелік питань для дискусії:

1. Становлення малого інноваційного підприємництва в Україні.
2. Інвестиційний ресурс інноваційного розвитку аграрної сфери.
3. Формування інноваційного менеджменту в агропромисловому виробництві.
4. Стратегічні напрями інноваційної політики в АПК.

Література:

1. Економіка аграрного сектора : [навч. посіб.] В. К. Збарський, М. А. Лендел, В. І. Мацибора, А. А. Чалий; за ред. чл.-кор. УААН, професора М. А. Лендела. – К. : НУБіПР України, 2009. – С. 184-193.
2. Інноваційний розвиток економіки : модель, система управління, державна політика /за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. І. Федулової. – К. : "Осногва", 2005. – С. 239-286.
3. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : [підручник] / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2002. – С. 483-513.

Тема 10. Стратегія розвитку аграрного сектора.

- 10.1. Стратегічні цілі розвитку аграрного сектора.
- 10.2. Структурні зміни в аграрному секторі і розвиток аграрного ринку.
- 10.3. Структурні завдання аграрного сектора економіки.

Перелік питань для дискусії:

1. Основні параметри розвитку аграрного сектора.
2. Стратегія конкурентного відтворення сільського господарства.
3. Пріоритети аграрної політики.
4. Сприяння конкурентоспроможності товаровиробників.
5. Ефективність регулювання аграрного виробництва.
6. Прогнозування ринкового середовища та вибору підприємницької діяльності в аграрній сфері.

Література:

1. Економіка аграрного сектора : [навч. Посіб.] В. К. Збарський, М. А. Лендел, В. І. Мацибора, А. А. Чалий; за ред. чл.-кор. УААН, професора М. А. Лендела. – К. : НУБіПР України, 2009. – С. 191-211.
2. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери / О. М. Могильний. – Ужгород : ІВА, 2005. – С.331-376.
3. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах : [підручник] / С. П. Азізов, П.К. Канінський, В. М. Скупий; за ред. проф. С. П. Азізова. – К. : ІАЕ, 2001. – С. 782-797.

6. Завдання для самостійної роботи

Самостійна робота є невід'ємною частиною навчального процесу і основою пізнавальної діяльності студента. Метою методичних вказівок є конкретизація самостійної роботи студента для всебічного підвищення рівня знань, раціоналізації процесів підготовки, виконання і захисту самостійної роботи, єдності навчальної та науково-дослідної роботи.

Освоєння курсу відповідно до програми передбачає самостійне опрацювання студентом літературних джерел, вивчення теоретичних питань тем, виконання практичних завдань.

Навчальні завдання за кожною темою містять перелік питань, літературних джерел і практичних завдань.

Викладач курсу спрямовує і контролює самостійну роботу студента, встановлює час консультацій та термін виконання самостійної роботи за кожною темою курсу.

Змістом самостійної роботи студентів є вивчення теоретичних питань, підготовка до семінарських занять.

Контроль за самостійною роботою студентів здійснюється на практичних і семінарських заняттях у формі поточного контролю та перевірки якості виконання домашніх завдань.

Перелік запитань і завдань, що виносяться на самостійне опрацювання студентами:

№ п/п	Тематика модулів та зміст самостійної роботи	Кількість год.	Рекомендована література
1	2	3	4
1.	<p>Сутність і механізм функціонування ринкової економіки.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Назвіть принципи функціонування ринкової економіки та розкрийте їх зміст. • Які функції у ринковій економіці виконують підприємці? • Що таке суспільні блага, яка їх структура? • Виробництво яких благ притаманне ринковому сектору економіки (звичайних чи суспільних) і чому? 	4	<p>1.Базилевич В. Д. Ринкова економіка : основні поняття і категорії : [навч. посіб.] / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – К. : Знання, 2006. – С. 51-59.</p> <p>2.Економічна теорія : Політекономія : [підручник] / за ред.. В. Д. Базилевича. – К. Знання, 2006. – С. 189-213.</p> <p>3.Дубас Р. Г. Економіка природокористування : [навч. посіб.] / Р. Г. Дубас. – К. : КНТ, 2009. – 448 с.</p> <p>4.Селєзньов В. В. Основи ринкової економіки України : [посібник] / В. В. Селєзньов. – К. : А.С.К., 2006. – С. 5-38.</p> <p>5.Черевко Г. В. Державне регулювання економіки в АПК : [навч. посіб.] / Г. В. Черевко. – К. : Знання, 2006. – С. 145-172.</p>

1	2	3	4
2.	<p>Функціонування аграрного ринку: особливості і проблеми.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Необхідні умови функціонування аграрного ринку. • Охарактеризуйте структуру аграрного ринку України. • В чому проявляються особливості пропозиції багатогалузевих аграрних підприємств? • Які особливості попиту на сільськогосподарську продукцію, в тому числі й екологічно чисту? • Проаналізуйте еластичність попиту на сільськогосподарську продукцію та чинники, які впливають на еластичність попиту. 	4	<p>1. Майовець Є. Й. Теорія аграрних відносин : [навч. посіб.] / Є. Й. Майовець. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 104-142.</p> <p>2. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери / О. М. Могильний. – Ужгород : ІВА, 2005. – С.103-189.</p> <p>3. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : [підручник] / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2002. – С. 34-46.</p> <p>4. Основи аграрної економіки : [підручник] В. П. Галушко, Гвідо Ван Хуленбрук, О. А. Ковтун та ін. – К. : Вища освіта, 2003. – С. 100-203.</p> <p>5. Селезньов В. В. Основи ринкової економіки України : [посібник] / В. В. Селезньов. – К. : А.С.К., 2006. – С. 510-536.</p> <p>6. Осташко Т. О. Ринкова трансформація аграрного сектора /Т. О. Осташко. – К. : Фенікс, 2003. – С. 130-174.</p>
3.	<p>Малий бізнес в аграрному виробництві.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сутність організації малого бізнесу. • Організаційні форми та види діяльності в малому бізнесі. • Фактори розвитку малого та середнього бізнесу. • Теоретичні засади ефективності функціонування малих форм господарювання. • Державна підтримка розвитку малого бізнесу та його значення в розширенні самозайнятості сільського населення. • Критерії оптимізації та інвестування новостворених господарств. • Зарубіжний досвід становлення малого бізнесу на селі. 	4	<p>1. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу : [навч. посіб.] / М. М. Ільчук, Т. Д. Іщенко, В. К. Збарський та ін.; за ред. М. М. Ільчука. – К. : Вища освіта, 2002. – С.71-88.</p> <p>2. Майовець Є. Й. Теорія аграрних відносин : [навч. посіб.] / Є. Й. Майовець. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 45-78.</p> <p>3. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах : [підручник] / С. П. Азізов, П.К. Канінський, В. М. Скупий; за ред. проф. С. П. Азізова. – К. : ІАЕ, 2001. – С. 744-759.</p> <p>4. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : [підручник] / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2002. – С. 47-97.</p> <p>5. Збарський В. К. Ефективність функціонування фермерських господарств : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. К. Збарський, В. П. Горьовий, А. М. Артеменко; за ред. В. К. Збарського. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 450 с.</p>
4.	<p>Менеджмент аграрних підприємств.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Планування виробничої і підприємницької діяльності аграрного підприємства. • Основи раціональної організації виробництва в сільськогосподарських підприємствах. • Мотивація діяльності в аграрному секторі економіки. • Система менеджменту в аграрних підприємствах. 	4	<p>1. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах : [підручник] / С. П. Азізов, П.К. Канінський, В. М. Скупий; за ред. проф. С. П. Азізова. – К. : ІАЕ, 2001. – С. 176-213.</p> <p>2. Новіков Б. В. Основи адміністративного менеджменту : [навч. посіб.] / Б. В. Новіков, Г. Ф. Сініок, П. В. Круш. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 560 с.</p> <p>3. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу : [навч. посіб.] / М. М. Ільчук, Т. Д. Іщенко, В. К. Збарський та ін.; за ред. М. М. Ільчука. – К. : Вища освіта, 2002. – С. 3-24.</p>

1	2	3	4
5.	<p>Структура аграрного виробництва</p> <ul style="list-style-type: none"> • Розкрийте зміст поняття аграрна структура та проаналізуйте її елементи. • Охарактеризуйте об'єктивні та суб'єктивні чинники аграрної структурної політики. • Які етапи пройшли селянські господарства у своєму розвитку, які функції вони виконували на кожному із цих етапів? • За якими ознаками класифікуються сучасні фермерські господарства? 	4	<p>1. Майовець Є. Й. Теорія аграрних відносин : [навч. посіб.] / Є. Й. Майовець. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 45-78.</p> <p>2. Збарський В. К. Ефективність функціонування фермерських господарств : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. К. Збарський, В. П. Горьовий, А. М. Артеменко; за ред. В. К. Збарського. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 450 с.</p> <p>3. Економіка аграрного сектору : [навч. посіб.] В. К. Збарський, М. А. Лендел, В. І. Мацибора, А. А. Чалий; за ред. чл.-кор. УААН, професора М. А. Лендела. – К. : НУБіПР України, 2009. – С. 5-32.</p>
6.	<p>Ринок землі.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Особливості формування ринку землі. • Сутність поняття "чиста економічна рента". • Ринки ресурсів або фактори виробництва. • Основна мета земельної реформи. • Економічна оцінка землі в умовах ринкової економіки. • Раціональне землекористування та підвищення продуктивності земель. 	4	<p>1. Економіка аграрного сектору : [навч. посіб.] В. К. Збарський, М. А. Лендел, В. І. Мацибора, А. А. Чалий; за ред. чл.-кор. УААН, професора М. А. Лендела. – К. : НУБіПР України, 2009. – С. 5-32.</p> <p>2. Основи аграрної економіки : [підручник] В. П. Галушко, Гвідо Ван Хуленбрук, О. А. Ковтун та ін. – К. : Вища освіта, 2003. – С. 157-185.</p> <p>Економіка сільського господарства : [навч. посіб.] / В. К. Збарський, В. І. Мацибора, А. А. Чалий та ін.; за ред. В. К. Збарського і В. І. Мацибори. – К. : Каравела, 2009. – С. 18-41.</p>
7.	<p>Державне регулювання аграрного сектору</p> <ul style="list-style-type: none"> • Поняття і необхідність державного регулювання і підтримки доходів сільськогосподарського виробництва. • Механізм державного регулювання і підтримки доходів сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах господарювання. • Узагальнення міжнародного досвіду державного регулювання аграрної сфери 	4	<p>1. Економіка аграрного сектору : [навч. Посіб.] В. К. Збарський, М. А. Лендел, В. І. Мацибора, А. А. Чалий; за ред. чл.-кор. УААН, професора М. А. Лендела. – К. : НУБіПР України, 2009. – С. 150-183.</p> <p>2. Черевко Г. В. Державне регулювання економіки в АПК : [навч. посіб.] / Г. В. Черевко. – К. : Знання, 2006. – С. 57-144.</p> <p>3. Основи аграрної економіки : [підручник] В. П. Галушко, Гвідо Ван Хуленбрук, О. А. Ковтун та ін. – К. : Вища освіта, 2003. – С. 230-278.</p> <p>4. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : [підручник] / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2002. – С. 591-611.</p> <p>5. Осташко Т. О. Ринкова трансформація аграрного сектору / Т. О. Осташко. – К. : Фенікс, 2003. – С. 175-210.</p>
8.	<p>Організація сільськогосподарського виробництва.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Організаційно-правові форми підприємництва. • Організація процесу сільськогосподарського виробництва в умовах ринку. • Організація аграрного бізнесу. • Кооперування та агропромислова інтеграція фермерського господарства. 	4	<p>5. Основи аграрної економіки : [підручник] В. П. Галушко, Гвідо Ван Хуленбрук, О. А. Ковтун та ін. – К. : Вища освіта, 2003. – С. 72-87.</p> <p>6. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах : [підручник] / С. П. Азізов, П. К. Канінський, В. М. Скупий; за ред. проф. С. П. Азізова. – К. : ІАЕ, 2001. – 834 с.</p> <p>7. Збарський В. К. Ефективність функціонування фермерських господарств : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. К. Збарський, В. П. Горьовий, А. М. Артеменко; за ред. В. К. Збарського. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – С. 341-355.</p>

1	2	3	4
9.	<p>Інноваційний розвиток аграрного сектора.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сутність та роль малого інноваційного підприємництва в розвитку аграрної сфери. • Становлення малого інноваційного підприємництва в Україні. • Інвестиційний ресурс інноваційного розвитку аграрної сфери. • Формування інноваційного менеджменту в агропромисловому виробництві. • Стратегічні напрями інноваційної політики в АПК. 	4	<p>1. Економіка аграрного сектору : [навч. посіб.] В. К. Збарський, М. А. Лендел, В. І. Мацибора, А. А. Чалий; за ред. чл.-кор. УААН, професора М. А. Лендела. – К. : НУБіПР України, 2009. – С. 184-193.</p> <p>2. Інноваційний розвиток економіки : модель, система управління, державна політика / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. І. Федулової. – К. : "Осногва", 2005. – 552 с.</p> <p>3. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : [підручник] / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2002. – С. 483-513.</p>
10.	<p>Стратегія розвитку аграрного сектора.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Основні параметри розвитку аграрного сектору. • Стратегія конкурентного відтворення сільського господарства. • Пріоритети аграрної політики. • Сприяння конкурентоспроможності товаровиробників. • Ефективність регулювання аграрного виробництва. • Прогнозування ринкового середовища та вибору підприємницької діяльності в аграрній сфері. 	4	<p>1. Економіка аграрного сектору : [навч. Посіб.] В. К. Збарський, М. А. Лендел, В. І. Мацибора, А. А. Чалий; за ред. Чл.-кор. УААН, професора М. А. Лендела. – К. : НУБіПР України, 2009. – С. 191-211.</p> <p>2. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери / О. М. Могильний. – Ужгород : ІВА, 2005. – С.331-376.</p> <p>3. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах : [підручник] / С. П. Азізов, П. К. Канінський, В. М. Скупий; за ред. проф. С. П. Азізова. – К. : ІАЕ, 2001. – С. 782-797.</p>
	Всього годин:	40	

7. Перелік питань для модульного контролю

Модульний контроль 1

1. Охарактеризуйте наукові методи дослідження в процесі вивчення дисципліни.
2. Охарактеризуйте традиційні й новаційні методи дослідження дисципліни.
3. Розкрийте зміст поняття "ринкова економіка", "економічна система".
4. Назвіть необхідні умови існування ринку.
5. Розкрийте сутність виробничої і невиробничої сфери.
6. Охарактеризуйте економічні показники розвитку економіки.
7. Охарактеризуйте цикли відтворення: виробництво, розподіл, обмін і споживання.
8. Дайте визначення поняттям: просте, розширене і звужене відтворення.
9. Окресліть необхідність розвитку сільського господарства для населення країни.
10. Особливості розвитку сільського господарства в умовах ринкового господарювання
11. Охарактеризуйте форми прояву аграрної кризи.
12. Яка мета аграрної економіки?
13. В чому полягає політичний, економічний та соціальний характер продовольчої безпеки держави?
14. Які особливості сільськогосподарського виробництва найбільш суттєво впливають на формування аграрної політики і здійснення аграрного виробництва?
15. Проаналізуйте ступінь забезпечення потреб населення України продуктами харчування.
16. Розкрийте зміст поняття аграрна структура та проаналізуйте її елементи.
17. Яка мета та засоби структурних перетворень в Україні в перехідний період?
18. Що зумовлює виникнення земельної ренти?
19. Чим земельна рента як економічна категорія відрізняється від доходу на землю?
20. В чому полягає сутність підприємства, як суб'єкта господарювання.
21. Особливості функціонування підприємства в умовах конкуренції.
22. Прибуток, як основна мета діяльності підприємства.
23. Проаналізуйте види підприємств та їх об'єднань.
24. Які умови необхідні для функціонування аграрного ринку.
25. Охарактеризуйте структуру та особливості аграрного ринку України.
26. Які особливості аграрного ринку Ви знаєте і як вони впливають на процес аграрного виробництва?
27. Чому аграрний ринок потребує державного регулювання?
28. Через який механізм здійснюється державне регулювання аграрного виробництва?
29. Чи потрібний Україні ринок землі?

30. Які позитивні аспекти зарубіжного досвіду державного регулювання аграрних відносин можна використати в Україні?
31. Охарактеризуйте рівень інтенсивності використання земельних ресурсів.
32. В чому полягає сутність поняття "економічна рента", "ціна землі", "ринку землі".
33. Охарактеризуйте професійний і кваліфікаційний склад працівників в аграрній сфері.
34. Сутність показника «середньооблікова кількість працівників».
35. Проаналізуйте абсолютну кількість і відносне співвідношення міського і сільського населення України.
36. Сутність поняття «продуктивність праці».
37. Система показників продуктивності праці.
38. Забезпеченість аграрних підприємств персоналом.
39. Охарактеризуйте категорії працівників: постійні, тимчасові, сезонні.
40. Розкрийте зміст поняття і особливості матеріально-технічної бази аграрних підприємств.
41. Назвіть складові матеріально-технічної бази аграрних підприємств.
42. Стадії розвитку механізації сільськогосподарського виробництва.
43. Який із секторів економіки (ринковий чи бюджетний) кращий? Аргументуйте свою позицію.
44. Дайте "класичне" і "маркетингове" визначення ринку. Що між ними спільного і відмінного?
45. Що таке економічна свобода? В яких формах вона проявляється?
46. У чому полягає специфіка функцій держави в ринковій економіці?
47. Назвіть переваги ринкової економіки, її недоліки і шляхи подолання недоліків ринку.
48. Ринковий характер економічного механізму екологізації економіки.
49. Проблеми продовольчої безпеки України.
50. В чому суть довгострокової фермерської проблеми та її причини?
51. Чому аграрний ринок потребує державного регулювання?
52. Чи потрібний Україні ринок землі?
53. Які позитивні аспекти зарубіжного досвіду державного регулювання аграрних відносин можна використати в Україні?

Змістовний модуль 2.

1. Сутність підприємництва та його економічна основа.
2. Розкрийте зміст поняття «підприємництво» в аграрному секторі економіки.
3. Особливості підприємницької діяльності в аграрному секторі.
4. Формування підприємницького середовища в аграрній сфері.
5. В чому полягає відмінність між поняттями "менеджер" і "підприємець".
6. Підприємницький менеджмент, як двоєдина функція.
7. Особливості розвитку малого бізнесу в аграрному виробництві.
8. Особливості організація малого бізнесу.
9. Назвіть суб'єкти малого бізнесу.

- 10.Форми розвитку малого агробізнесу.
11. Зовнішні та внутрішні фактори впливу на розвиток аграрної сфери.
- 12.Методи та засоби управління малим бізнесом.
- 13.Сутність державних методів управління агробізнесом.
- 14.Сутність категорії "власність", як сукупність економічних, правових, політичних, соціальних і психологічних відносин.
- 15.Приватна власність на землю та інші засоби виробництва.
- 16.Товаровиробник-власник як суб'єкт аграрних відносин.
- 17.Окресліть основні напрями формування приватної власності на землю і майно.
18. Особливості господарювання на власних і орендованих землях.
- 19.Охарактеризуйте зміст поняття партнерство, як організаційної форми виробничого підприємництва.
- 20.Індивідуальне підприємництво: фермерські господарства, селянські господарства, приватне підприємство.
- 21.Особливості формування і розвитку агрофірм.
- 22.В чому полягає сутність понять "підприємець", "бізнесмен", "культура підприємництва".
- 23.Особливості вибору і планування кар'єри в бізнесі.
- 24.Охарактеризуйте вибір і планування кар'єри в бізнесі.
- 25.В чому полягає культура підприємництва.
- 26.Охарактеризуйте етичні критерії в бізнесі.
- 27.В чому полягає культура відносин підприємця власника із співробітниками.
- 28.Розкрийте зміст поняття "захист інтересів фірми".
- 29.Особисті і суспільні інтереси в підприємницькій діяльності.
- 30.Досвід зарубіжних країн щодо підготовки кадрів для бізнесу.
- 31.Визначення власних якостей і здібностей.
- 32.Розкрийте сутність понять "бізнес-план", "планування".
- 33.Охарактеризуйте роль планування і прогнозування в бізнесі.
- 34.Дайте характеристику різновидів планів: бізнес-план; внутрішньофірмовий (корпоративний) план; план маркетингу; операційні плани і плани з підготовки кадрів для роботи на підприємстві.
- 35.В чому полягають вигоди складання бізнес-плану.
- 36.Окресліть цілі, основну мету і завдання бізнес-плану.
37. Охарактеризуйте функції бізнес-плану.
38. В чому полягає значення бізнес-плану у ринковій системі господарювання.
- 39.Назвіть основні методи прогнозування.
- 40.Особливості формування бізнес-плану в сільському господарстві.
- 41.Розроблення концепції, як важливе бачення майбутнього аграрного підприємства.
- 42.В чому полягає сутність функцій менеджменту.
- 43.Охарактеризуйте загальні функції менеджменту (планування, організація, мотивація, контроль і координування).

44. Охарактеризуйте конкретні (специфічні) функції менеджменту (матеріально-технічна функція, кадрова функція, маркетингова функція, фінансова функція, бухгалтерська функція, функція безпеки, інвестиційно-інноваційна функція та ін.).
45. В чому полягає сутність методів менеджменту.
46. Охарактеризуйте способи створення сприятливого мікроклімату в організації.
47. Сутність аграрної політики, як складової економічної політики держави.
48. Окресліть напрями здійснення аграрної політики.
49. Досвід зарубіжних країн у сфері активізації аграрної політики.
50. Співробітництво у сфері агробізнесу розвинутих країн.
51. В чому полягає основна мета аграрної політики.
52. Окресліть пріоритетні напрями державної аграрної політики в Україні.
53. Концептуальні засади розвитку агропромислового виробництва і його державного регулювання.
54. Аналіз ефективності виробництва продукції в малих формах господарювання.
55. Фермерські та селянські господарства – середовище формування середнього класу на селі.
56. Державна підтримка розвитку малого бізнесу та його значення в розширенні самозайнятості сільського населення.
57. Зарубіжний досвід становлення малого бізнесу на селі.
58. Основи раціональної організації виробництва в сільськогосподарських підприємствах.
59. Планування виробничої і підприємницької діяльності аграрного підприємства.
60. Мотивація діяльності в аграрному секторі економіки.
61. Взаємозв'язок конкретних і загальних функцій менеджменту.

8. Перелік питань для підготовки до заліку

1. Предмет і об'єкт курсу «Економіка і підприємництво, менеджмент».
2. Методи науки і прийоми дослідження дисципліни.
3. Цілі і завдання курсу «Економіка і підприємництво, менеджмент».
4. Дисципліна «Економіка і підприємництво, менеджмент» у системі економічних і природничих наук.
5. Виробнича і невиробнича сфери.
6. Економічні показники розвитку економіки.
7. Цикли відтворення: виробництво, розподіл, обмін і споживання.
8. Просте, розширене і звужене відтворення.
9. Сутність і механізм функціонування ринкової економіки.
10. Основні поняття ринкової економіки.
11. Механізм функціонування ринку.
12. Типи економічних систем.
13. Умови функціонування аграрного ринку.
14. Структура і особливості аграрного ринку.

15. Попит на ринку сільськогосподарської продукції.
16. Роль і місце сільського господарства в економіці держави.
17. Особливості сільського господарства.
18. Причини аграрної кризи в 90-рр. ХХ ст. та форми її прояву.
19. Стан розвитку сільського господарства наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.
20. Підприємство, його роль і умови ефективної роботи в ринковій економіці.
21. Складові ланки підприємств та їх взаємодія.
22. Види підприємств та їх об'єднань.
23. Механізм функціонування аграрного ринку.
24. Поняття аграрного ринку
25. Попит і пропозиція на сільськогосподарську продукцію в умовах ринку.
26. Цінова еластичність попиту на сільськогосподарську продукцію.
27. Ціна на сільськогосподарську продукцію.
28. Земельні ресурси та ефективність їх використання.
29. Земля – головний засіб виробництва в сільському господарстві.
30. Земельний кадастр і грошова оцінка землі.
31. Поняття ринку землі.
32. Інтенсивність та ефективність використання земельних ресурсів.
33. Персонал аграрних підприємств і його класифікація.
34. Трудовий потенціал аграрного підприємства.
35. Поняття продуктивності праці і методика її визначення в сільському господарстві.
36. Функціональна роль матеріально-технічної бази основних виробничих засобів аграрних підприємств.
37. Економічні підходи щодо оновлення технічної бази аграрних підприємств.
38. Виробничі будівлі та споруди й ефективність їх використання.
39. Сутність підприємництва та його економічна основа.
40. Особливості підприємницької діяльності в аграрному секторі.
41. Середовище підприємництва.
42. Сутність понять "менеджер" і "підприємець".
43. Малий бізнес в аграрному виробництві.
44. Загальні поняття й особливості агробізнесу.
45. Малий бізнес в аграрному виробництві.
46. Методи та засоби управління малим бізнесом.
47. Природа та критерії малого і середнього бізнесу.
48. Малий бізнес у сільському господарстві.
49. Форми власності в агропромисловому комплексі України.
50. Реорганізація і реформування сільськогосподарських підприємств.
51. Особливості господарювання на власних і орендованих землях.
52. Створення організаційних формувань в ринкових умовах господарювання.
53. Організаційно-правові форми підприємництва.
54. Об'єднання, як основа створення великого бізнесу.
55. Індивідуальне підприємництво.
56. Особисті якості підприємця та культура бізнесу.

57. Особисті й суспільні інтереси в підприємницькій діяльності.
58. Вибір і планування кар'єри в бізнесі.
59. Етика та культура підприємництва.
60. Бізнес-планування в підприємстві.
61. Сутність, завдання та основне призначення бізнес-плану.
62. Концепція, функції і мета бізнес-плану.
63. Технологія складання бізнес-плану.
64. Структура бізнес-плану.
65. Менеджмент аграрних підприємств.
66. Сутність та роль менеджменту в діяльності організації
67. Сутність управління виробничо-господарською організацією.
68. Особливості менеджменту за різних організаційно-правових форм агроформувань.
69. Державна аграрна політика в Україні.
70. Аграрна політика як складова економічної політики держави.
71. Основні риси державної аграрної політики в Україні.
72. Головні напрями державної аграрної політики в Україні.

9. Критерії оцінювання знань та підсумкового контролю.

Оцінка знань, умінь та практичних навичок студента з навчальної дисципліни "Економіка і підприємництво, менеджмент" здійснюється за 100-бальною системою.

Оцінювання знань студентів здійснюється на основі результатів:

- поточного контролю знань;
- підсумкового контролю знань (заліку).

10.1. Поточний контроль знань студентів здійснюється за двома складовими:

- контроль систематичності відвідування та активності роботи студента на семінарських заняттях протягом семестру;
- контроль за виконанням модульних завдань.

10.1.1. При контролі систематичності та активності роботи студента оцінці підлягають:

- відвідування семінарських занять (до 5 балів за 1 модуль);
- активність на семінарських заняттях (до 5 балів за 1 модуль);
- рівень засвоєння знань програмного матеріалу (до 15 балів за 1 модуль).

Максимальна оцінка контролю систематичності та активності роботи студента становить 25 балів за 1 модуль.

10.1.2. Модульний контроль.

Протягом семестру студенти виконують два модульні завдання, кожне з яких оцінюється в діапазоні від 0 до 25 балів.

Модульний контроль виконується у вигляді виконання завдань, які містять по 2 запитання з пройденого матеріалу.

Кожне завдання оцінюється у 12,5 балів.

Максимальна оцінка модульного контролю становить 50 балів.

10.2. Підсумкова оцінка з дисципліни

Підсумкова оцінка складається з суми балів за 2 модульних контролі, і максимально становить 100 балів.

В залежності від кількості набраних балів студент отримує оцінку відповідно до «Тимчасового положення про систему оцінювання навчальної діяльності, порядок проведення, відрахування та поновлення студентів, які навчаються за кредитно-модульною системою організації навчального процесу в УжНУ», згідно нижченаведеної шкали підсумкового контролю:

Мінімальний бал для отримання позитивної оцінки - 50, максимальний -100	Оцінка за розширеною національною шкалою	Еквівалент оцінки за п'ятибальною шкалою (для розрахунку стипендій)	Оцінка за шкалою ECTS
90 та вище	відмінно	5	A
80-89	дуже добре	4,5	B
65-79	добре	4	C
55-64	задовільно	3,5	B
50-54	достатньо	3	E
35-49	незадовільно	2	FX
1-34	неприйнятно	1	F

Студенти, які з навчальної дисципліни за семестр атестовані оцінкою "незадовільно" (35-49 балів), зобов'язані складати підсумковий модульний контроль. Підсумковий модульний контроль можуть також складати студенти, які бажають покращити семестрову оцінку.

До підсумкового модульного контролю з навчальної дисципліни не допускають студентів, які не виконали усіх видів обов'язкових робіт (практичних, індивідуальних: розрахунково-графічних та розрахункових робіт, рефератів тощо), передбачених робочою навчальною програмою та за результатами модульного контролю мають менше ніж 35 балів.

Підсумковий модульний контроль з навчальної дисципліни студент може не складати, якщо він склав усі модульні контролі та його влаштовує підсумкова (семестрова) оцінка. Якщо студент з метою покращення оцінки виявив бажання складати підсумковий модульний контроль, то йому для цього надається одна спроба. При цьому підсумкова (семестрова) оцінка для таких студентів на екзамені не може бути зменшена.

У разі порушення студентом дисципліни при проведенні підсумкового модульного контролю екзаменатор усуває його від складання іспиту (заліку), виставляючи нуль балів і державну семестрову оцінку "незадовільно" ("незараховано").

10. Список рекомендованої літератури

Основна:

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : [підручник] / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Базилевич В. Д. Ринкова економіка : основні поняття і категорії : [навч. посіб.] / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – К. : Знання, 2006. – 263 с.
3. Гриньова В. М. Державне регулювання економіки : [підручник] / В. М. Гриньова, М. М. Новікова. – К. : Знання, 2008. – 398 с.
4. Дубас Р. Г. Економіка природокористування : [навч. посіб.] / Р. Г. Дубас. – К. : КНТ, 2009. – 448 с.
5. Економіка аграрного сектору : [навч. посіб.] В. К. Збарський, М. А. Лендел, В. І. Мацибора, А. А. Чалий; за ред. чл.-кор. УААН, професора М. А. Лендела. – К. : НУБіПР України, 2009. – 410 с.
6. Економіка сільського господарства : [навч. посіб.] / В. К. Збарський, В. І. Мацибора, А. А. Чалий та ін.; за ред. В. К. Збарського і В. І. Мацибори. – К. : Каравела, 2009. – 264 с.
7. Економічна теорія : Політекономія : [підручник] / за ред. В. Д. Базилевича. – К. Знання, 2006. – 631 с.
8. Збарський В. К. Ефективність функціонування фермерських господарств : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. К. Збарський, В. П. Горьовий, А. М. Артеменко; за ред. В. К. Збарського. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 450 с.
9. Інноваційний розвиток економіки : модель, система управління, державна політика / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. І. Федулової. – К. : "Осногва", 2005. – 552 с.
10. Майовець Є. Й. Теорія аграрних відносин : [навч. посіб.] / Є. Й. Майовець. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 276 с.
11. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери / О. М. Могильний. – Ужгород : ІВА, 2005. – 400 с.
12. Новіков Б. В. Основи адміністративного менеджменту : [навч. посіб.] / Б. В. Новіков, Г. Ф. Сініюк, П. В. Круш. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 560 с.
13. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах : [підручник] / С. П. Азізов, П. К. Канінський, В. М. Скупий; за ред. проф. С. П. Азізова. – К. : ІАЕ, 2001. – 834 с.
14. Основи аграрної економіки : [підручник] В. П. Галушко, Гвідо Ван Хуленбрук, О. А. Ковтун та ін. – К. : Вища освіта, 2003. – 399 с.
15. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу : [навч. посіб.] / М. М. Ільчук, Т. Д. Іщенко, В. К. Збарський та ін.; за ред. М. М. Ільчука. – К. : Вища освіта, 2002. – 398 с.
16. Осташко Т. О. Ринкова трансформація аграрного сектора / Т. О. Осташко. – К. : Фенікс, 2003. – 280 с.
17. Селезньов В. В. Основи ринкової економіки України : [посібник] / В. В. Селезньов. – К. : А.С.К., 2006. – 688 с.
18. Черевко Г. В. Державне регулювання економіки в АПК : [навч. посіб.] / Г. В. Черевко. – К. : Знання, 2006. – 339 с.

Додаткова:

1. Баланюк І. Ф. Галузева структура виробництва в сільськогосподарських підприємствах : [монографія]/ І. Ф. Баланюк, О. І. Жук. – Івано-Франківськ. Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2011. – 184 с.
2. Баланюк І. Ф. Формування власника землі в аграрному секторі економіки : [монографія]/ І. Ф. Баланюк, П. Є. Матковський. – Івано-Франківськ. Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. – 201 с.
3. Газуда М. В. Регіональні особливості продовольчого забезпечення /М. В. Газуда, В. Й. Ерфан. – Ужгород : Видавництво ФОП Бреза А. Е., 2011. – 296 с.
4. Лендел М.А. Аграрне виробництво в Карпатському регіоні: сучасний стан, тенденції, перспективи розвитку : [монографія] / М.А. Лендел. –Ужгород: «Карпати», 2006. – 216 с.
5. Лендел М.А. Земельні ресурси Карпатського регіону: проблеми використання і охорони : [монографія] / М.А. Лендел, Р.А. Романович. – Ужгород: Карпати, 2007. – 256 с.
6. Мікловда В. П. Агропромислове виробництво регіону в умовах ринкових трансформацій / В. П. Мікловда. М. В. Газуда. – Ужгород : Ліра, 2008. – 224 с.
7. Постанова Кабінету Міністрів України „Деякі питання продовольчої безпеки” від 5 грудня 2007 р. № 1379 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://udau.edu.ua/library.php?pid=380>
8. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р. : Закон України // Голос України. 2005. – 16 листопада
9. Продовольчий комплекс України: стан і перспективи розвитку / Л. В. Дейнеко, А. О. Коваленко, П. І. Коренюк, Е. І. Шелудько; за ред. чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. – К. : Наук. думка, 2007. – 276 с.
10. Спаський Г.В. Інвестиційне забезпечення фермерських господарств в Закарпатті / Г.В. Спаський // Економіка АПК. – 2008.- №7. – С. 62-64.
11. Точилін В. О. Продовольча безпека і засоби її досягнення / В. О. Точилін, Т. О. Осташко // Економічні проблеми ХХІ століття: міжнародний та український виміри / За ред. С. І. Юрія, Є В. Савельєва. – К. : Знання, 2007. – 595 с.
12. Юрчишин В.В. До проблем доведення до логічного завершення земельних та всіх інших сучасних аграрних перетворень / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2009.- № 3(173). – С. 90-91.

Навчально-методичний комплекс з курсу "Економіка і підприємництво, менеджмент" сформовано на основі Галузевого Стандарту Вищої Освіти затвердженого Міністерством освіти і науки України від 7 червня 2006 р.; а також:

- Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : [підручник] / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
- Економіка аграрного сектору : [навч. посіб.] В. К. Збарський, М. А. Лендел, В. І. Мацибора, А. А. Чалий; за ред. чл.-кор. УААН, професора М. А. Лендела. – К. : НУБіПР України, 2009. – 410 с.
- Економіка сільського господарства : [навч. посіб.] / В. К. Збарський, В. І. Мацибора, А. А. Чалий та ін.; за ред. В. К. Збарського і В. І. Мацибори. – К. : Каравела, 2009. – 264 с.
- Майовець Є. Й. Теорія аграрних відносин : [навч. посіб.] / Є. Й. Майовець. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 276 с.
- Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери / О. М. Могильний. – Ужгород : ІВА, 2005. – 400 с.
- Основи підприємницької діяльності та агробізнесу : [навч. посіб.]/ М. М. Ільчук, Т. Д. Іщенко, В. К. Збарський та ін.; за ред. М. М. Ільчука. – К. : Вища освіта, 2002. – 398 с.